

Yap Yapabildiğin Kadar!

Murat Çokgezen*

Ben kendimi bildim bileli Türkiye’de nüfus plânlamasından söz edilir. Ancak bu konuda yapılanlar afişler hazırlamaktan, konferanslar yapmaktan, köylere gidip bedava prezervatif dağıtmaktan öteye gitmez. “Yapabildiğin kadar değil, bakabildiğin kadar” sloganları ile halka “sen kaç tane çocuk sahibi olman gerektiğini bilmiyorsun” mesajı verilir. Bazen yurdum küçük burjuvazisi de gaza gelip devlet güçlerine gönüllü neferlik yapar ve kendisinden daha aşağı gördüğü yakında kim varsa (temizliğe gelen kadın, apartmanın kapıcısı, köyden tedavi olmaya büyük şehre gelmiş hasta vs.) onu çok çocuk sahibi olduğu için azarlar. Bu çabaların hiçbiri çocuk yapmak isteyenleri caydırmaz. Onlar bildikleri yolda yürümeye devam ederler.

Bu yazıda devletin ekonomiye müdahalesinin genel olarak ekonomide, özel olarak çocuk sahibi olma üzerinde ne gibi bir olumsuz etkisi olduğu ele alınacaktır. Kuşkusuz bu kısa yazıda konuyu tüm boyutlarıyla ele almak mümkün değildir. Bu nedenle, yazı sadece Türkiye’deki sosyal sigorta sisteminin akıl dışı yapısı ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca, herkesin sorduğu “üç kuruş maaşı var, ama beş tane çocuk yapmış” tartışmasına da ışık tutmayı hedeflemektedir. Söz konusu tartışmada fakirlerin çok çocuk yapma kararı yanlış hesap olarak değerlendirilir. Bu yazıda durumun bunun tam tersi olduğu savunulacaktır.

Çocuk sahibi olma kararı, diğer kararlarımız gibi, girişeğimiz eylemin beklenen fayda ve maliyetlerine göre verilir. Neslin devamı, aile içinde çalı-

* Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, İİBF. (mcokegez@marmara.edu.tr)

şacak ilâve ucuz ve güvenilir işgücü, yaşlılıkta güvence ve benzeri unsurlar çocuk sahibi olmaktan beklenen faydalardır. Ancak bu faydaları elde etmek için çocuğa belli bir yatırım yapılması gerekir. Onun beslenmesi, sağlığı, eğitimi ve onun toplum tarafından kabul edilebilir bir birey olması için gösterilen çabalar ise maliyet unsurlarıdır. Kuşkusuz, bu maliyetler ebeveynlerin beklentisine göre çocuktan çocuğa değişir. Yapılan hesapta beklenen getiriler maliyetlerden yüksekse çocuk yapma kararı verilir. Aksi takdirde anne-babalar bu isteklerini ertelerler. (Bu yazıyı okuyan eşim bu hesaba karşı çıktı ve “biz böyle bir hesap mı yaptık çocuk sahibi olmadan önce?” dedi. Kuşkusuz bu hesap ele kağıt kalem alınarak yapılmıyor. Ama herkes çevresine, arkadaşlarına, akrabalarına bakıp onların kararlarını taklit ediyor. Bu yüzden aynı sosyo-ekonomik çevrelerden gelen insanların çocuk sayıları birbirine yakın oluyor. Geçmişte yapılmış ve yılların tecrübesiyle sınanmış bu hesaplar, yanlışlığı ispat edilinceye kadar doğru kabul ediliyor)

Maliyetlerin ve getirilerin piyasa fiyatlarına göre belirlendiği ekonomilerde hiçkimse bakabileceğinden fazla çocuk sahibi olmak istemez. Piyasada oluşan fiyatlar tüketicilerin çocuk sahibi olma kararlarında dikkate alacakları güvenilir sinyaller gönderir. Ancak devletin ekonomiye müdahalesinin fazla olduğu ve maliyetlerin devlet tarafından sübvansede edildiği (vergi verenler tarafından finanse edildiği) ekonomilerde bir çocuk arzı fazlası kaçınılmazdır. Çünkü, devletin müdahalesi sinyallerin bozulmasına neden olur. Çocuk sahibi olmak isteyenler maliyetlerini sübvansede edilmiş fiyatlara göre yaptıkları için, piyasa fiyatlarına göre kârlı olmayacak çocuk yapma kararları, bir anda kârlı hâle gelecektir. Türkiye’de de aynı durum söz konusudur. Devlet tarafından piyasa fiyatlarının altında belirlenen eğitim, sağlık gibi maliyetler bireyleri, özellikle bu sistemden daha fazla yararlanan düşük gelirli daha fazla çocuk sahibi olmaya yöneltmektedir.

Burada sadece kamu mülkiyeti ve yönetimindeki akıl dışı sağlık sigortası sisteminin etkileri incelenecektir. Önce sigortanın ekonomik mantığından biraz bahsedelim. Sigorta sistemi, basit olarak, geleceğin belirsizliğinden kaynaklanan risklerin belirli bir bedel karşılığında sigorta şirketleri tarafından yüklenilmesidir. Sigorta şirketi sigortalanacakların (ev, otomobil, insan sağlığı) taşıdıkları riskleri dikkate alarak bir prim hesap eder ve bu prim karşılığında sigortalananın riskini alır. Türkiye’de sorun devletin elindeki sigorta sisteminin her türlü hesaptan uzak çalışması ve piyasaya çarpıtılmış sinyaller göndermesidir.

Durumu açıklamak için bir örnekle başlayayım. Diyelim ki dört kişilik bir ailesiniz ve ailenizin her bir ferdinde bir otomobil var. Bu otomobiller-

Piyasa

den sadece birisi için KASKO sigortası yaptırdınız. Sigorta yaptırmadığınız araçlardan biri kaza yaptı. Sigorta şirketine gidip “Arabalarımın birinin sigortası var. O yüzden kaza yapan diğer aracın hasarını ödeyin” diyebilir misiniz? Tabii ki hayır. Çünkü her bir aracın riski ayrıdır. Bu nedenle her birinin riskini sigorta şirketine aktarmak için ayrı pirim ödemeniz gerekir. Ancak Türkiye’deki devletin sağlık sigorta sisteminde ailenizden biri sigorta pirimi ödüyorsa, yedi sülalenizi sigortadan yararlandırmak mümkündür. Hatta, siz öldükten sonra kız çocuklarınıza evlenmedikleri müddetçe ömür boyu maaş verilmektedir. Bunun da ötesinde, evlendikten sonra boşanırsa maaş yeniden bağlanmaktadır.¹ Yani ailenize katılacak ilâve bir birey sağlık açısından size ilâve bir maliyet getirmemektedir. Hatta kız çocuğu olursa siz öldükten sonra bile belirli bir geliri garantidir. Bu maliyetler aynı sigorta sistemine dahil olup da sistemden yararlanmayanlar veya daha az sayıda çocuk sahibi olanlar ve diğer vergi verenler tarafından finanse edilmektedir. Yani fazla sayıda çocuk sahibi olanlar çocuklarının sağlık risklerini –devletin ekonomik kurallara göre değil, siyasî kararlara göre işleyen- sağlık mekanizması sayesinde başkalarına taşıtmaktadırlar. Bu durum da, çocuk yapma kararı vermeden önce yapılan hesaplamalarda çocuk yapmanın maliyetlerini düşürmekte ve arz fazlasına neden olmaktadır.

Eğer hedef gerçekten nüfus artış hızını düşürmek ise devletin sosyal güvenlik sistemini ekonomik mantığa göre yeniden ele alması gerekir. Sigorta sistemi her yeni doğan çocuğun ilâve bir risk olduğu ve bunun da maliyetinin çocuk sahibi olana yüklenmesi gereğini dikkate alacak şekilde revize edilmediği sürece sosyal güvenlik sistemi açıklarından kurtulamayacak, devletin dağıttığı prezervatifler de yeni doğan çocuklara balon olmaktan başka bir işlev görmeyecektir. Yok eğer sistemi değiştirmek gibi bir niyet yok ise (nüfusun artış hızından memnun ise) devletin nüfus politikasına ilişkin sloganını değiştirmesi gerekir. İşte benim önerim: “Yap yapabildiğin kadar!”.

¹ Bu yüzden birçok kişi gelirini arttırmak için eşinden resmen boşanmakta, ancak birlikte yaşamaya devam etmektedir.